

Aspecte ale multidimensionalității identității sociale

Tatiana Roșca*

Aspects of the Multidimensionality of Social Identity

Abstract:

In recent years, the construct of social identity has assumed an increasing role in scientific research. However, despite this attention, evidenced by the large number of publications, some questions related to the conceptualization of this construct still remain unexplained. Thus, the most pressing question is precisely related to the structure of social identity and the tendency to consider it as one-dimensional rather than a construct composed of different components. Therefore, the research focuses on the multicomponent nature of social identity and the connections of its components, which tend to vary in intensity and function, according to different theoretical approaches.

Keywords: social identity, theory, psychosocial dimension, group, intergroup relations, society

Introducere

Identitatea socială reprezintă suma tuturor relațiilor de incluziune sau excludere, în raport cu toate grupurile constitutive ale unei societăți. Studiarea identității în contextul dimensiunii psiho-sociale a individului, ne permite să conturăm o distincție de bază între identitatea ca expresie *individuală a subiectului* și identitatea, ca expresie a *grupurilor de indivizi*, înțeleasă și ca identitate de grup sau identitate colectivă (Sciolla, 1983: 7-59).

Astfel, pentru a ocoli confuziile terminologico-conceptuale, care fac referire la acest concept, vom adopta abordarea lui Barbé (1983: 261-276), care identifică existența a două curente principale în interpretarea și utilizarea conceptului de identitate. Primul curent îl reprezintă *abordarea psiho-socială*, care vede identitatea ca pe un fenomen complex în spațiul subiectivității și este rezultatul unor componente atât sociale, cât și psihologice, fiind o abordare distinctă și interdisciplinară, ce își recunoaște rădăcinile în lucrările lui James, Freud, Mead, și care s-a codificat pentru prima dată în lucrările lui Erikson, evoluând mai apoi în cele ale lui Goffman, Parsons, Zavalloni, etc. Astfel, conform acestei abordări – *individualizată*, identitatea este postulată ca un proces care are loc în individ, dar care este puternic condiționată de societate, *are loc în*

* PhD student, Free International University from Moldova, Chișinău, tatianarosca37@gmail.com

personalitate în cursul ciclului ei de viață, dar depinde de modul în care este pus în aplicare procesul de interacțiune în/cu contextul social. Al doilea curent îl reprezintă abordarea *macroidentităților generice istorico-temporale*, care se referă la identitatea unui întreg grup sau a unei clase, sau, în sens mai larg, la cele ale omului tradițional, modern sau postmodern – abordare *generalizatoare*, ce include autori din medii diferite, cum ar fi Gehlen, Habermas, Berger și Luckmann.

De regulă, în interpretarea realității sociale, din punct de vedere socio-psihologic, elaborarea conceptului de identitate se află în zona de analiză a dimensiunii subiective. De aceea conceptualizarea teoretică și empirică a identității drept un concept unic, care înglobează identitatea colectivă și cu care se poate încerca și o unificare terminologică a termenului denumit astăzi în diverse moduri (identitate personală, identitate socială, externă, internă, obiectivă, subiectivă, etc.) (Barbé, 1983: 261-276), trebuie să își asume o strategie interdisciplinară între psihologia socială și sociologie.

Totodată, cele trei paradigme tematice majore ale psihologiei sociale, precum este behaviorismul, abordarea cognitivă și orientarea *normă-rol* (Gergen & Gergen, 1986), în ciuda diversității abordărilor interpretative ale vieții sociale, se concentrează pe importanța autoconstrucției individului în contextul acțiunii sociale. În acest sens, evoluții interesante în studiul problemei identității au avut loc începând cu anii '50 încoace, mai ales, ca expresie a unei dezvoltări din ce în ce mai originale a psihologiei sociale europene. Există astfel elaborări ale conceptului de identitate socială legată de relațiile intergrupale, de diferențiere socială și de identitate etnică.

Reflecția asupra identității în psihologia socială, pe de altă parte, tinde astăzi spre tematica subiectivității actorului social și a gradelor de libertate a comportamentului său în raport cu condiționările sistemului (Sciolla, 1983: 7-59), care a fost dezvoltată, începând cu a doua jumătate a anilor 1960 și care și-a avut antecedentele în gândirea psihosociologică amerindiană a interacționismului simbolic.

Prin urmare, teoriile identității, apărute din interacționismul simbolic, văd în procesul de formare a subiectului, adică a identității sale, un proces evolutiv în cadrul căruia individul participă activ la procesul de construcție a realității sociale. Așadar, *interacționismul simbolic* abordează subiectul identității, concentrându-se în primul rând asupra proceselor sociale de formare a sinelui, dintr-o perspectivă pur microsociologică (Mead, 1966; Berger & Luckmann, 1988). Din perspectiva interacțiunii interindividuale cotidiene, aceasta a evoluat apoi, începând cu Goffman, spre perspectiva de analiză în sens macrosociologic care se deosebește de diferențierea socială și

complexitatea societăților moderne (Habermas, 1979; Krappmann, 1975; Parsons, 1983).

În aceeași ordine de idei, dimensiunea psiho-socială a identității, nu trebuie confundată, la nivelul identității individuale, cu conceptul înrudit de centralitate și autonomie a Eului. În acest sens, Crespi (1983: 5-19), lucrând la distincția dintre conceptul de ego și cel de identitate, îl folosește pe acesta din urmă pentru a indica momentul social al individuației, adică forma determinată de medierea simbolică, condiționată social, care permite interacțiunea și comunicarea intersubiectivă, în timp ce termenul de *Eu* este folosit pentru a semnifica intuitiv un principiu activ de organizare internă.

În mod similar, la nivelul *identităților colective sau împărtășite*, definite drept identități sau felii de identitate împărtășite de mai mulți subiecți, care pot revela mai multe identități colective în același timp (Barbé, 1983: 261-276), trebuie să se facă o distincție conceptuală clară de termenul de *actor colectiv*, care nu este sinonim cu identitatea colectivă.

Astfel, identitatea la nivel individual este atributul subiectului, în timp ce la nivel colectiv este atributul grupului.

În opinia lui Sciolla (1983: 7-59), crearea unei *teorii atotcuprinzătoare ale comportamentului social*, privind conceptul de identitate, ar trebui să cuprindă nevoia de a abandona paradigmele deterministe, prin atribuirea unor grade mai mari de libertate subiectului. Altfel spus, este vorba de a putea încadra, pe de o parte, dialectica dintre ceea ce este unic și individual (care nu poate fi atribuit condiționărilor mediului social și ale așteptărilor celorlalți) și ceea ce este social (care nu poate fi atribuit expresiei unui liber arbitru perfect), iar pe de altă parte să poată încadra ambiguitatea și ambiția conceptului.

În acest context, necesitatea de a regândi identitatea într-o lectură modernă, provine din complexificarea societăților moderne și din ascuțirea diferențelor dintre societate și individ (Parsons, 1983: 63-89; Berger, Berger & Kellner, 1983: 179-184; Crespi, 1983: 5-19; Sciolla 1983: 32).

Potrivit lui Gehlen (1957), revendicarea dreptului la identitate, provine din procesele de transformare profundă, inerente și specifice societății industriale moderne. Aceste procese implică nu numai mediul extern al individului, ci și mediul interpersonal și anume formele subiectivității sale individuale. Astfel de tendințe ar conduce la nașterea noului subiectivism sau a subiectivizării în societatea modernă, pe care autorul o definește ca fiind o stare de reflecție cronică. Creșterea capacității de reflecție a individului, se află astfel la baza nevoii moderne de identitate, a căutării identificării. Această nevoie ar conduce, de asemenea, la satisfacerea directă a nevoii de identitate, prin manifestarea identității, apartenența la diverse grupuri, mișcări, asociații sociale (care

se referă la un element constitutiv de bază, cum ar fi rasa, sexul, vârsta, profesia, politica, religia).

În consecință, creșterea gradului de diferențiere între individ și societate, creșterea complexității sociale și importanța asumată de conceptul de identitate, ca expresie a subiectivității individuale, reprezintă conceptele de bază care constituie punctul de plecare al conceptului de identitate.

Identitatea între individ și societate

Studiul identității a avut ca arie problematică diferite tipuri de abordări în științele umaniste și sociale. În domeniul filosofic, identitatea apare cu caracterul de „unitate”, acesta fiind un element fundamental în ceea ce privește identitatea personală. Aceasta din urmă a fost înțeleasă ulterior ca fiind conștiința unei unități și continuități spațio-temporale (Sciolla, 1983: 43), în psihologie, fiind abordată mai des ca conceptul de *Sine*. În același sens, elaborările teoretice din psihanaliză, atribuie identității un caracter subiectiv de continuitate, coerență și stabilitate, pe când psihologia socială pune accent major pe conceptul de identitate socială. Astfel, modelele teoretice ale identității, elaborate în psihologia socială au încercat să rezolve problema interacțiunii individ – grup, atât din punctul de vedere al psihologiei colective (teoria Eului a lui James), cât și din punctul de vedere al perspectivei gestalt-sociale (teoria câmpului lui Lewin). În acest mod, cele mai recente teorii ale reprezentării sociale, abordează problema prin diferențieri categoriale (Tajfel, 1974: 75; Turner, 1975: 98) și prin intermediul structurilor cognitive de reprezentare (Zavalloni, 1973: 74). Prin urmare, psihologia socială, inserează o dimensiune interdisciplinară între gândirea psihologică și cea sociologică, punând accentul pe caracterul interacțional și procesual al identității.

La fel, în ultimele două decenii, studiile despre identitate s-au succedat într-un ritm de progresie geometrică, identitatea câștigând progresiv o relevanță teoretică din ce în ce mai mare, situându-se în linii mari ca un concept care identifică relația dintre individ și societate, adică relația dintre dimensiunea „micro”, cum ar fi comportamentul actorilor individuali (indivizi, grupuri), și dimensiunea „macro”, care este relația dintre sistemul social și structurile de statut și rol (Sciolla, 1983: 32).

De asemenea, reflecția sociopsihologică asupra identității, datează încă de la mijlocul anilor 1960. Aceasta a fost inițiată în Statele Unite de către doi sociologi de origine germană, Berger și Luckmann. Astfel, abordarea lor, care se înscrie în curentul gândirii sociologice, cunoscută sub numele de fenomenologie socială, a fost curând succedată de un interes masiv pentru studierea identităților de grup, a minorităților etnice

și rasiale, precum și a relației dintre identitate și noile mișcări sociale. În Europa, interesul sociologiei pentru temele legate de identitate, a câștigat teren, începând cu a doua jumătate a anilor 1970, cu Habermas (Germania), Touraine (Franța), Pizzorno și Melucci (Italia), care inițial au introdus tema identităților colective și au legat-o de relația cu acțiunea colectivă.

Cele mai importante curente teoretice, legate de studiul identității, sunt interacționismul simbolic, fenomenologia socială și funcționalismul. O analiză comparativă a acestora poate fi abordată prin a cerceta modul în care aceasta tratează relația existentă între conceptul de identitate și conceptul conex de personalitate. Abordările, în esență, sunt două.

Pentru funcționalism, identitatea reprezintă un anumit subsistem al sistemului mai general al personalității individuale. În acest sens, identitatea îndeplinește o funcție specifică în cadrul personalității, unde se prezintă ca o structură de coduri, înțeleasă ca sistemul central de semnificații al personalității individuale. Ea semnifică o structură stabilă a organizării psihice a individului, care ar funcționa ca un cadru de referință în interiorul căruia semnificațiile ar fi simbolizate și ulterior exprimate. Pentru interacționismul simbolic și fenomenologia socială, pe de altă parte, identitatea se situează ca un concept intermediar între personalitatea individuală și structura socială.

De aceea, identitatea, deși este legată de organizarea psihică a individului, ea se distinge clar de aceasta și își asumă o autonomie conceptuală precisă. Mai presus de toate, se evidențiază caracterul său procesual și interacțional, adică acele dimensiuni, care atribuie identității facultatea de a se forma și de a se transforma în cursul interacțiunii sociale.

Identitatea în teoriile interacționiste

În sfera interacționismului simbolic, care consideră că procesul de interacțiune cu ceilalți stă la baza formării sociale a individului, s-au dezvoltat diverse orientări teoretice.

Kuhn (1970: 70-88) enumeră următoarele:

- teoria rolului care, alături de predecesorii ei precum Cooley, Mead, Marenco și Parsons, atinge cea mai complexă conceptualizare în lucrarea lui Sarbin și apoi a lui Turner și este legată de procesele de conformism;
- teoria grupului de referință, promovată de Hyman și elaborată ulterior de Merton și Kitt;
- studiile privind percepția socială și percepția oamenilor (Tagiuri și Petrucci, Bruner);
- teoriile privind identitatea (Mead, Erikson, Goffman, Habermas, Krappmann, Turner).

Teoriile identității, apărute în urma reflecției teoretice a interacționismului simbolic, consideră identitatea ca fiind mecanismul care menține echilibrul dialectic între procesele de auto-prezentare și identificarea cu anumite aspecte ale lumii sociale, precum și între identitatea dată în mod obiectiv și cea dobândită în mod subiectiv (Ule, 1981: 160-176). În acest sens, identitatea individului cuprinde dimensiunile identității personale (subiective) și sociale (obiective) care constituie sinele individului.

Premisele evoluției teoriilor privind identitatea în sensul interacționist, ține, deci, de elaborarea conceptului de sine, ca obiect care se află în relație cu alții și care se diferențiază de ceilalți. Ideea unui sine care cuprinde simultan o componentă sociologică și o componentă mai personală se regăsește, la începutul acestui secol, în lucrările lui James și Cooley. Aceste concepte au fost apoi preluate de teoriile personalității (ale sinelui, ale identității) de către Mead.

În acest sens, James a introdus abordarea cu privire la natura dualistă a conștiinței de sine, atribuind Eului o dimensiune subiectivă și una obiectivă. După autor, *Eul* constă în *Eul material* (corpul, hainele, familia, casa, proprietatea, etc.), *Eul social* (reputația, recunoașterea, celebritatea, onoarea, etc.) și *Eul spiritual* (conștientizarea propriilor gânduri, sentimente, comportament, etc.). În ceea ce privește dimensiunea sa socială, aceasta este legată de menținerea stimei de sine a individului, ca o expresie a relației dintre succes și aspirațiile individuale, relație cunoscută sub numele de *Legea lui James*, unde autorul explică succint că stima de sine constă dintr-o fracție alcătuită din succes și aspirații (James, 1968: 41-49).

În același context, Cooley, unul dintre părinții fondatori ai interacționismului simbolic, se numără printre primii cercetători, care a subliniat importanța dezvoltării conceptului de *sine individual* și a interpretărilor individului cu referire la judecățile pe care ceilalți le au despre el. Ideea de *sine reflectat* sau *oglindit* este compusă din trei elemente principale: imaginea despre cum apărăm în fața celorlalți, imaginea judecății celorlalți cu privire la această înfățișare imaginată și un anumit sentiment de mândrie sau de mortificare (Cooley, 1968: 87-91). Cooley definește *sinele social* ca fiind „orice idee sau sistem de idei extrase din viața socială, pe care memoria îl reține ca fiind al său” (1968: 88). El a introdus și dimensiunea de emoție sau sentiment (*self-feeling*) de sine. *Sentimentul de sine* este utilizat cu referire la o însușire generală și probabil înăscută în individ, care se dezvoltă în procesul de socializare, prin nenumărate sentimente personale. Sentimentele personale mai specifice constituie partea afectivă a atașamentului

individului față de diferitele conținuturi particulare ale conceptului de sine.

În aceeași conjunctură, Mead, a încercat să clarifice o problemă majoră generată de concepțiile evoluționiste „problema modului de a reduce decalajul dintre impulsuri și raționalitate... problema modului în care se constituie omul, animalul rațional” (Morris, 1966: 15). Mead a încercat să răspundă la întrebarea despre cum anumite organisme biologice reușesc să dobândească capacitatea de a fi conștiente de sine, de a gândi și de a avea un raționament abstract, de a se comporta în mod intenționat și de a poseda o înclinație morală. Cercetătoarea afirmă astfel că transformarea individului biologic în organism cu o *minte* sau *cu sine* se produce prin intermediul limbajului.

Limbajul este un fenomen obiectiv de acțiune reciprocă în cadrul unui grup social, care îi permite individului să folosească simboluri în actul de comunicare. Limbajul constă din așa-zise gesturi vocale, care devin simboluri semnificative ale comunicării sociale. „Conversația gesturilor”, adică comportamentul fiecărei persoane, bazat pe ceea ce face celălalt (de exemplu, o luptă de câini), este un tip de comunicare care nu este încă limbaj. Pentru a trece la nivelul limbajului propriu-zis, gesturile sau simbolurile, trebuie să dobândească semnificația unor gesturi sau simboluri esențiale. În acest sens, gesturile sunt simboluri, deoarece indică, reprezintă și provoacă o acțiune adecvată etapelor ulterioare ale actului și, în același timp, au o semnificație care există în mod obiectiv în contextul social. Ele semnifică etapele ulterioare ale actului și, ulterior, și obiectele implicate în aceste acte. Atunci când individul este capabil să interpreteze semnificația gestului său, gesturile sau simbolurile capătă sens. În termeni behavioriști, acest lucru înseamnă că individul este capabil să evoce în el însuși răspunsul pe care gestul său l-a evocat la ceilalți și de a folosi apoi acest răspuns al celorlalți pentru a-și controla propriul comportament ulterior (Mead, 1966: 102).

Prin utilizarea simbolurilor semnificative, individul își asumă „rolul altora” în reglementarea propriei conduite și înseamnă că a dobândit *minte*, adică a înțeles procesul social de comunicare. Mentea, astfel, este constituită prin prezența simbolurilor semnificative în comportament, reprezentând interiorizarea de către individ a procesului social de comunicare în semnificație, și reprezintă, în cele din urmă, capacitatea de a indica subiectului răspunsul pe care gestul îl indică celorlalți și de a controla răspunsul însuși în acești termeni. Mentea apare, așadar, în procesul social, atunci când acest proces devine parte din experiența individului. Prin urmare, atunci când acest lucru se întâmplă, individul devine conștient de el însuși și dobândește o *minte* (Mead, 1966: 151). Deci, apariția eului este posibilă pentru că există limbaj (Mead, 1966: 153). Trăsătura distinctivă a sinelui constă în capacitatea organismului înzestrat cu *minte* de a deveni un obiect pentru sine, adică,

componenta reflexivă este imanentă în sine, ceea ce presupune capacitatea individului de a se caracteriza pe sine în mod distinct față de ceilalți. Și sinele, tocmai pentru că poate fi un obiect în sine, este în mod esențial o structură socială, care nu poate lua naștere decât în cadrul unui proces social. Mecanismul care face posibilă apariția sinelui este funcția de asumare de roluri care este implicită în simbolul lingvistic.

Conceptul de sine, are, așadar, două faze de dezvoltare: faza de joc liber și cea de joc organizat. În *jocul liber*, copilul își asumă un rol conform, după persoanele sau animalele care au intrat în viața lui, în timp ce în *jocul organizat* toată lumea este implicată în activitatea comună și toată lumea cuprinde întreaga activitate organizată astfel încât să își îndeplinească cu brio rolul. Aceasta înseamnă că fiecare persoană își asumă în sine rolul tuturor celorlalți participanți la activitatea comună, prin generalizarea atitudinilor celorlalți, adică prin asumarea atitudinii sau rolului celui alt generalizat. Această componentă a sinelui, este pentru Mead, *identitatea socială*, care cuprinde toate atitudinile celorlalți, organizate și transportate în sinele unei persoane. *Sinele* reprezintă „internalizarea rolurilor sociale” (Deschamps, 1980: 23-76).

A doua componentă a Sinelui este *identitatea personală*, care se află în relație dialectică cu componenta socială a Sinelui. *Identitatea personală* reprezintă principiul acțiunii și al impulsului, este aspectul creativ al sinelui, răspunsul individual la atitudinile celorlalți. Mead (1966: 189) ajunge la explicarea individualității particulare a fiecărui individ, prin plasarea tocmai în *Eu* a dimensiunii subiectivității creative individuale, modelul irepetabil al fiecărei individualități. *Eul* reprezintă *Sinele* ca subiect și ca obiect, fiindcă atitudinile interiorizate ale celorlalți constituie *Eul organizat*, iar *Eul* reacționează la ele prin acțiunea sa.

Cercetătorul Ule sintetizează astfel tezele fundamentale ale teoriei lui Mead astfel:

... nu există sine personal fără sine social și invers. Numai atunci când există împreună, sunt reale. Identitatea reală a individului este, așadar, totalitatea sinelui personal (a identității personale) și a sinelui social (a identității sociale). Acestea sunt astfel două aspecte, adică două faze ale identității individuale, ca instanțe separate ale personalității. În același timp, ele sunt fazele constitutive ale fiecărei acțiuni. Problema socio-psihiologică fundamentală a individului este, prin urmare, relația dintre identitatea personală și identitatea socială. Realizarea acestei relații constă în formarea personalității ca produs social, motiv pentru care personalitatea se dezvoltă numai prin interacțiunea în cadrul unei situații sociale (Ule, 1982: 389).

Teoria lui Erikson cu referință la identitate

Teoria identității a lui Erikson (1976) reprezintă o teorie evoluționistă. În explicarea etapelor de dezvoltare psiho-socială a

individului, autorul plasează identitatea ca fiind conceptul central al *teoriei sale despre personalitate*.

Astfel, dezvoltarea psiho-socială a personalității, este un proces dinamic, care durează toată viața și care este cel mai intens în copilărie și în tinerețe. Ea se bazează pe rezolvarea crizelor și conflictelor prezente în etapele individuale de dezvoltare, care sunt depășite prin mecanismele de introiecție, proiecție și identificare. Pornind de la conceptele școlii psihanalitice, Erikson postulează existența unei identități a eului ca structură subiectivă a personalității, care îi permite individului să se simtă egal și identic de-a lungul timpului și să știe că și ceilalți recunosc această identitate și continuitate. *Ego-identitatea* se distinge de *identitatea personală*. Identitatea personală se bazează pe două tipuri de observații:

- observația asupra percepției identității și continuității existenței în timp și spațiu;
- observația pe percepția faptului că ceilalți recunosc această identitate și continuitate.

Pe de altă parte, *identitatea egoului* sau *ego-identitatea* reprezintă *un salt de calitate*, în sensul că nu este recunoscută doar existența, ci și o conștientizare suplimentară a acestei existențe. *Ego-identitatea* este o structură subiectivă, care implică conștiința existenței, continuității și sintezei, la care ajunge ego-ul, exprimată în stilul individual al fiecărui individ, precum și conștiința semnificației pe care acest stil o are pentru ceilalți, care sunt importanți pentru individ în cadrul comunității sale (Erikson, 1976: 42).

Pentru Erikson (1976: 62), identitatea este unul dintre cele trei procese, alături de cele biologice și sociale, care îi permite omului să aibă o existență care este și devine constantă în timp și care are o formă de organizare. În acest sens, procesul biologic, este acel proces care permite organismului să devină o organizare ierarhică a sistemelor de organe și are propriul ciclu de viață. Procesul social este acel proces prin care organismele se organizează în grupuri determinate geografic, istoric și cultural. În fine, ego-ul ar fi acel principiu organizatoric prin care individul se menține ca personalitate coerentă, cu o identitate și continuitate, atât în ceea ce privește propria persoană, cât și în ceea ce privește existența sa în ochii celorlalți. În căutarea unei identități interioare complete, tânărul, depășind crizele care îl vor conduce la maturitate, trebuie să fie capabil să facă o sinteză a tuturor rolurilor sale (sexuale, etnice, profesionale etc.) dobândind un sentiment personal de identitate interioară ca rezultat al maturizării sale psiho-fizice și al conștiinței dobândite asupra societății în care trăiește. Este vorba de un proces dinamic de diferență în creștere în cadrul societății în care individul își maturizează identitatea sa. El devine progresiv conștient de modul în care cercul de oameni care sunt importanți pentru el (de la

părinți, la întreaga umanitate) se lărgeste treptat, urmărind tocmai sentimentul identității sale interioare. Perioada adolescenței este o perioadă crucială în procesul de formare a identității, deoarece în această perioadă tânărul devine conștient de dimensiunile sale personale, fie că sunt moștenite sau dobândite, cât și de cele dobândite în etapele anterioare de dezvoltare.

Astfel, noua sinteză a eului se consolidează în identitatea psiho-socială, care îi permite individului să dobândească conștiința de a fi o persoană cu o identitate individuală unică și particulară, care trebuie să se includă în societate, găsimu-și locul și rolul. Identificarea cu cei care au deja o identitate și o integritate personală îl ajută pe adolescent să se integreze în societate și să își urmărească adaptarea socială. Dacă acest lucru nu se întâmplă, adolescentul își va perpetua sentimentul de confuzie a rolului, fără a rezolva criza de identitate tipică acestei perioade.

Dimensiunea psiho-socială a identității este cel mai evident rezultat al dezvoltării identității în perioada adolescenței. Erikson (1976: 61) o definește ca fiind compusă din caracteristici care sunt atât subiective, cât și obiective, individuale și sociale. El o pune în contrast cu identitatea personală, pe care o definește ca fiind un sentiment subiectiv al continuității existenței și al memoriei coerente.

În abordarea aspectelor sociale ale formării identității, Erikson se referă la afirmația lui Freud cu privire la apartenența sa la comunitatea etnică evreiască, înțeleasă ca fiind *conștiința unei identități interioare*. În acest context, Freud s-a folosit de cuvântul „identitate”, plasându-l nu întâmplător în cadrul unui discurs de natură explicit etnică și aprofundând în acel construct, care poate fi definit ca *sensul ascuns al identității*. *Sentimentul profund identitar* este inseparabil de cele două dimensiuni fundamentale ale sale, cea personală și cea culturală. Este vorba de sentimentul profund al unei comunități cunoscute doar de cei care împărtășesc „securitatea secretă a unei construcții mentale comune” (Erikson, 1976: 161).

Prin urmare, dezvoltarea treptată a unei identități psiho-sociale mature, presupune existența unei comunități de oameni ale căror valori tradiționale devin semnificative pentru individ pe parcursul procesului de creștere. Pentru dezvoltarea dimensiunii sociale a identității, rolurile individuale trebuie să fie încorporate într-o integrare ierarhică a rolurilor prezente în contextul social, unde identitatea psiho-socială va depinde de complementaritatea dintre sinteza interioară a eului și integrarea rolurilor grupului din care face parte.

Autorul definește identitatea de grup ca fiind acel tip de identitate, care se configurează dintr-o perspectivă geografică și istorică, într-un ego

spațio-temporal comun, cu un plan de viață la fel de comun. Așadar, copilul în creștere dobândește siguranță în realitatea din jurul său tocmai prin faptul că își dă seama că modul său de „depășire a experienței și sinteza egoului trebuie să fie o versiune reușită a identității de grup, în armonie cu planul de viață – spațiu – timp al respectivei identități” (Erikson 1976: 40). Astfel, identitatea este interpretată ca o consecință a relațiilor sociale și a percepției individului asupra relațiilor pe care ceilalți le au cu el.

Teoria lui Goffman despre identitate și interacțiune

Perspectiva teoretică a lui Goffman se situează undeva între interacționismul simbolic și interacționismul structural (Giglioli, 1971: 24).

Pentru Goffman, natura sinelui și interacțiunea, reprezintă două teme strâns legate între ele. Sinele se exprimă în timpul interacțiunii sociale, care oferă materialul simbolic prin care este confirmat sau discreditat. Există, prin urmare, o legătură directă între cele două dimensiuni. Goffman își promovează modelul dramaturgic în acest sens, împărțind în mod figurat individul în două construcții fundamentale: actorul și personajul. Actorul simbolizează identitatea personală, iar personajul identitatea socială, în timp ce împreună constituie identitatea ego-ului „simțită” (care, în calitatea de concept teoretic, este aceeași cu sentimentul subiectiv de identitate al lui Erikson), acel sentiment al continuității și al caracterului, pe care un individ ajunge să îl aibă ca urmare a diferitelor experiențe sociale (Goffman, 1983: 115). Goffman nu este atât de interesat de studiul actorului (pe care îl vede ca pe o ființă umană cu capacități psiho-biologice), ci de personajul care interpretează reprezentările dramaturgice prin gestionarea diverselor sale identități sociale. Acest interes denotă, în esență, antipsihologismul autorului, adică dorința sa de a explica conduita actorului din afara individului, fără a face referire la teoriile psihologice. Actorului i se atribuie, astfel, implicit capacitatea de interacțiune socială.

Teoria identitară a lui Goffman se bazează pe analiza persoanelor stigmatizate. Autorul face de fapt o selecție din diverse domenii ale cunoașterii umane (de la domeniile tradiționale ale problemelor sociale, la relațiile etnice și rasiale, de la dezorganizarea socială la patologia socială și comportamentul deviant), pentru a selecta aspectele comune și a țese un minimum de considerații primare asupra naturii umane. Se disting, astfel, trei categorii de identitate: personală, socială și a ego-ului.

Identitatea personală este unică, identificabilă cu „plăcuța de identitate”. Aceasta constă în semnele pozitive de recunoaștere și în combinația unică a elementelor din viața individului, o combinație care îi este atribuită cu ajutorul semnelor identității personale (numele, data

nașterii, amprente digitale, fotografia, scrisul de mână, etc.) (Goffman, 1983: 62).

Identitatea socială constă în atributele personale și structurale care sunt atribuite unei persoane (Goffman, 1983: 42). Este rezultatul categorisirii realizate de indivizi. La fel, există identitatea socială virtuală și identitatea socială actualizată, adică imaginea de sine pe care individul ar trebui să o proiecteze și cea care este proiectată în realitate. *Identitatea socială virtuală* reprezintă atributele atribuite individului pe baza așteptărilor normative (ceea ce ar trebui să fie o persoană), în timp ce *identitatea socială actualizată* a persoanei reprezintă categoria căreia îi aparține cu adevărat și pe baza căreia este legitim să i se atribuie atributele corespunzătoare (ceea ce este o persoană).

Presupunând că identitatea personală este unică și că un individ poate susține prezența mai multor identități sociale, care se referă la un repertoriu de profiluri de rol, problema individului este aceea de a-și stăpâni identitatea socială și personală, care variază foarte mult de la o situație la alta. Organizarea situațiilor sociale reprezintă o rețea foarte complicată de relații de roluri, în care fiecare trebuie să învețe structura interacțiunii pentru a cunoaște liniile directoare pe care să își construiască propria conduită.

Totodată, *contactul mixt* poate fi considerat modelul fundamental al procesului de interacțiune, care necesită o adaptare constantă la așteptările de rol. Normele privind identitatea socială se referă la tipul de repertorii sau profiluri de rol pe care fiecare individ le poate susține în mod legitim.

Problema modului în care individul se adaptează la un rol, este rezolvată prin postularea că, în perioada de socializare, el interiorizează normele sociale și apoi caută aprobarea celorlalți prin conformarea la așteptările acestora. Individul, trecând prin diferite etape de adaptare la situațiile sociale, își pune în aplicare cariera sa morală, adică schimbările în concepția sa despre sine. Astfel, definițiile situațiilor nu sunt doar rezultatul unui acord între oameni, ci sunt, de asemenea, efectul unor principii organizatorice sau „de cadru”, care structurează evenimentele și le dau sens. *Cadrul* lui Goffman este o structură cognitivă, elaborată la nivel social, capabilă să dea un sens precis unui episod, unui context sau unei întâlniri, adică să ofere o „lume” mai mult sau mai puțin trecătoare, în care individul proiectează și își organizează o implicare adecvată a lui însuși (Salvini, 1983: 173). Toate „cadrele” presupun așteptări normative, care determină măsura în care individul trebuie să se implice în activitatea organizatorică a cadrului. Diferitele etape ale procesului cognitiv care conduc la o bună adaptare reprezintă, de fapt, dobândirea unor așteptări de rol legate de așteptările normative:

... una dintre condițiile necesare ale vieții sociale, este ca toți cei care participă la aceasta, să împărtășească aceleași așteptări normative, întrucât normele își găsesc validare doar în faptul că sunt patrimoniu comun. Normele care privesc identitatea sau ființa, au o specificitate aparte. Capacitatea sau incapacitatea de a păstra aceste norme are un efect imediat asupra integrității psihologice a individului (Goffman, 1983: 138).

Prin urmare, strategia de adaptare, se referă la un proces social foarte complex, în care fiecare individ participă la jocul de roluri. Astfel, gestionarea stigmatului sau a atributului discreditabil este o caracteristică generală a societății, un proces care are loc oriunde există norme de identitate. Normele identității alimentează atât conformismul, cât și devianța, deoarece fisurile prezente între identitatea socială virtuală și identitatea socială actualizată determină:

- a) necesitatea de a gestiona în mod corespunzător *tensiunea* (în ceea ce privește persoana discreditată) și
- b) necesitatea de a *controla informațiile* (în ceea ce privește persoana discreditabilă).

La fel, problema modului, în care o persoană se comportă în cadrul unui anumit rol, nu este dată pentru totdeauna și este foarte dificil să se obțină o conformitate absolută. Individul, de fapt, tinde să își construiască rolul în cursul interacțiunii, modificându-l continuu pe baza inferențelor sale cu privire la rolul celorlalți. Astfel, modelul dramaturgic al lui Goffman oscilează constant între prezentarea diferitelor *identități-mască* pe care individul le poartă și pe care le schimbă continuu în funcție de reprezentări și între o distincție subtilă, care se face între identitatea eului și personajul (sau identitățile sociale) pe care individul le prezintă din când în când. În acest sens, autorul recurge la un alt concept, cel de *distanță față de rol*, care se referă la tipul de comportament expresiv, utilizat de individ pentru a semnaliza celor prezenți că nu dorește să fie identificat cu rolul pe care îl joacă.

De aceea, situația subiectului, implicat în gestionarea complexă a unei *realități multiple*, are ca rezultat necesitatea de a echilibra diferitele perspective care se produc în situații sociale și care sunt expresia identităților sociale virtuale și reale ale subiectului, precum și necesitatea de a echilibra identitățile personale și identitatea socială în general. Una dintre cele mai mari lucruri necunoscute ale interacțiunii rezidă în așteptările normative inerente rolului și comportamentul real al individului. „Libertatea” subiectului față de un rol se realizează în cadrul diferitelor sale afilieri la mediul social.

Goffman, în analiza sa asupra identității, nu intră în ipotezele de motivații personale care presupun o teorie a personalității. El rămâne ancorat în greutatea normativului, tratând identitatea ca pe un produs al „societății mai largi, care atribuie identitate indivizilor” (Goffman, 1983:

147). El subliniază relația importantă dintre structura sinelui (sau identitate) și diferitele reprezentări pe care subiectul și le face în interacțiunea sa cu ceilalți. Sinele lui Goffman este o atribuire a identității sociale, unde individul este legat în mod consensual de către alți indivizi în cadrul unui anumit „cadru”, care reglementează formele de interacțiune.

Modelul Goffman, deși lasă nerezolvate mai multe probleme legate de gestionarea de către individ a multiplicității *eurilor* sale, totuși, se dezvoltă pe linia trasată de Mead, o viziune a identității văzută ca rezultat al unor procese sociale, al căror mecanism constitutiv este capacitatea reflexivă a eului.

Teoria identității eului autonom al lui Habermas și a identității înțelese ca act de echilibrare a lui Krappmann

Spre deosebire de teoriile lui Erikson și Goffman, considerate teorii cu un caracter mai general, teoriile lui Habermas și Krappmann se conturează ca teorii sintetice ale identității (Ule, 1981: 169).

Teoria lui Habermas se bazează pe conceptele lui Erikson și Goffman. Identitatea apare în urma procesului de maturizare psihică a individului, care interacționează într-un sistem complex de roluri sociale, ajungând la vârsta adultă prin dobândirea unui echilibru între identitatea personală și cea socială:

Identitatea personală se exprimă în biografia neschimbată a fiecăruia, iar identitatea socială se exprimă în apartenența individului la diferite grupuri de referință. În timp ce identitatea personală garantează o anumită continuitate a sinelui în seria condițiilor schimbătoare ale istoriei vieții, identitatea socială apără unitatea în numeroase sisteme de roluri diferite, pe care le putem susține simultan. Ambele „identități” pot fi înțelese ca fiind rezultatul „sintezei”, care în dimensiunea timpului social (istoria vieții) se extinde într-un număr de condiții, în timp ce în dimensiunea spațiului social (roluri), se extinde într-un număr de roluri diferite și simultan într-un număr de așteptări. Putem concepe identitatea sinelui ca fiind echilibrul ambelor identități (Habermas, 1979: 13, *apud* Ule, 1982: 390).

Dezvoltarea identității are loc în trei etape :

- a) *identitatea naturală a copilului*, ca expresie a unității dintre corpul și reacțiile sale;
- b) *identitatea de rol*, a cărei dezvoltare este influențată de factorii sociali;
- c) *identitatea eului*, care apare la sfârșitul crizei adolescenței și este expresia nivelului de individualizare atins, care este unic și irepetabil.

Identitatea naturală a copilului reprezintă acel nucleu din care se va dezvolta identitatea eului, în timp ce identitatea de rol duce la formarea identității sociale.

A considera *identitatea eului* un concept sintetizat este posibil având în vedere capacitatea individului de a-și dezvolta o identitate socială și capacitatea individului de a reorganiza structura identității sale pentru niveluri calitative din ce în ce mai exigente. Ca și la Erikson, rezolvarea crizei duce la depășirea conflictului existent între individ și societate. Rezultatul este restructurarea identității eului care își atinge nivelul de autonomie în căutarea neîncetată a unui echilibru între identitatea personală și cea socială.

Teoria lui Krappmann dezvoltă ideile lui Habermas și Goffman. Conceptul său de identitate este mai explicit sociologic, în sensul că nu pune problema identității ca pe o caracteristică a sinelui sau a personalității individului, ci ca pe o componentă a interacțiunii sociale. Ea apare din procesele de identificare și diferențiere a individului cu ceilalți indivizi și exprimă nevoia de a echilibra tendințele între așteptările contradictorii ale situației interactive:

Actul de echilibrare cerut individului, este o acțiune, care este necesară pentru a realiza atât așteptările divergente ale participanților la dimensiunea orizontală („identitate socială” și „normalitate fantomatică”), cât și pe cele la dimensiunea temporală verticală („identitate personală” și „unicitate fantomatică”). Menținerea acestui echilibru, este o condiție pentru identitatea eului. Identitatea eului este recunoscută la individul care este capabil să-și mențină individualitatea specifică în cadrul ansamblului de elemente comune, tocmai prin utilizarea normelor identitare ale celorlalți. Individul acceptă și în același timp, respinge așteptările, iar acest lucru îl face întotdeauna cu referire la alte așteptări divergente, care trebuie, de asemenea, să fie recunoscute (Krappmann, 1975: 79, *apud* Ule, 1981: 163).

Conceptul de identitate ca act creativ de interacțiune a fost criticat de cei care consideră că o astfel de abordare reprezintă o radicalizare extremă a adevărului sociologic privind conceptul de identitate, reproșându-se lipsa unei viziuni care să includă și să recunoască dobândirea unor forme subiective de identitate.

Teoria dinamicii identitare a lui Turner

Teoria lui Turner se bazează pe ipoteza existenței unei distincții de bază între „*concepția sau identitatea de sine*” și „*imaginea de sine*”.

Conceptul de sine, fiind un produs al interacțiunii și având în vedere influențele reciproce, este legat de scopul interacțiunii, pe care autorul îl identifică cu conceptul de *valoare*: „o valoare este o categorie de obiecte, față de care individul reacționează pozitiv sau negativ, dar nu neutru” (Turner, 1975: 5-34). Conceptul de sine se referă la un set de valori și aspirații ale individului și exprimă ceea ce individul percepe ca

fiind „sinele său real”: prezintă o tendință de coerență și este perceput de subiect ca fiind ceva ne-eliminabil. Imanent discursului său, este *caracterul normativ al sinelui*, în sensul că „sinele sau identitatea este un tip de valoare care dă o orientare interacțiunii” (Turner, 1983: 105), iar aceste valori sunt deduse din „rolurile sociale, care constituie structura organizatoare a conceptului de sine” (Turner, 1983: 91).

Imaginea de sine este imaginea pe care individul o vede la un moment dat, adică imaginea pe care ceilalți o trimit înapoi către subiect în procesul de interacțiune. Imaginea de sine se poate schimba de la un moment la altul și este posibil să existe numeroase imagini de sine în același timp, deoarece individul poate fi conștient că comportamentul său pare diferit în fața persoanelor individuale cu care interacționează.

Nu există niciodată o corespondență deplină între conceptul de sine și imaginea de sine. Dinamica identității se dezvoltă tocmai în procesul de depășire a acestei neconcordanțe, care constă în corectarea și revizuirea concepției de sine pe baza imaginii de sine trimise înapoi de ceilalți. Acest tip de *ajustare*, realizat într-o manieră instrumentală și exploratorie, indică faptul că, atunci când subiectul își simte identitatea amenințată, acesta nu va avea tendința de a-și schimba concepția despre sine, ci mai degrabă să își revizuiască imaginea.

În timpul interacțiunii, acțiunea poate fi de două tipuri: orientată spre sarcină (*task-directed*) și orientată spre identitate (*identity-directed*) (Turner, 1983: 106).

Interacțiunea orientată spre sarcină este îndreptată spre un scop, a cărui realizare necesită colaborarea a doi sau mai mulți indivizi. Acțiunea orientată spre identitate, servește individului pentru a ajunge la un punct de echilibru, pentru a acorda discreția între concepția de sine și imaginea de sine, fără de care interacțiunea ar fi imposibilă. În acest sens, există o analogie cu conceptul de disonanță cognitivă al lui Festinger (1973), conform căruia se percepe o incongruență între sistemului cognitiv al subiectului (care poate include și percepția de sine) și sarcina mentală. La fel, este evidentă și afinitatea dintre abordarea lui Festinger și teoriile care studiază dinamica proceselor de construire a identității, unde se poate observa ipoteza comună, conform căreia la baza activității individului se află tendința de a dezvolta o viziune coerentă și semnificativă asupra lumii lor. Individul pune în aplicare, așadar, o acțiune orientată spre afirmarea identității, care, totuși, nu se epuizează niciodată și rămâne mereu precece, dată fiind incongruența immanentă la nivelul de interacțiune socială dintre concepția de sine și imaginea de sine.

Astfel, identitatea este atât un factor determinant, cât și un produs al interacțiunii sociale. Individul se mișcă într-un spațiu definit de

simboluri și valori culturale, unde, însă, modul său de a acționa depinde foarte mult de reprezentările sale privind lumea. Cu explicația centrată pe modul de depășire a incongruenței, Turner oferă un model mai elastic al identității, rămânând în același timp cu concepția subiectivității născute din punct de vedere social.

Identitatea ca parte esențială a unei structuri a conștiinței: fenomenologia socială

Teoria *construcției sociale a realității* (Berger & Luckmann, 1988) înglobează conceptele fundamentale fenomenologice și prezintă legături relevante cu gândirea interacționismului simbolic. Identitatea este un concept-cheie pentru înțelegerea modului în care realitatea obiectivă devine *realitate subiectivă*, adică devine parte a conștiinței individuale a membrilor săi. În acest sens, identității i se atribuie un caracter de stabilitate și coerență.

Identitatea este învățată de către individ prin internalizarea progresivă a rolurilor și normelor sociale. Procesul ontogenetic care permite această achiziție este *socializarea*, unde autorii fac o distincție clară între socializarea primară și cea secundară.

Socializarea primară, este procesul prin care trece individul în copilărie și prin care acesta devine membru al societății. *Socializarea secundară*, pe de altă parte, reprezintă toate celelalte procese ulterioare, care introduc individul deja socializat în noile domenii ale societății în care acesta a devenit membru și trăiește. Internalizarea are loc doar prin procesul de identificare cu ceilalți semnificativi, proces care are o puternică valoare emoțională:

Copilul se identifică cu celelalte persoane semnificative lui, prin diferitele modalități de a simți. Independent de aceasta, internalizarea are loc doar împreună cu identificarea. Copilul își asumă rolurile și comportamentele celorlalți semnificativi lui, adică le internalizează și le face proprii. Cu o astfel de identificare, copilul devine capabil să pună în aplicare „propria” identificare și să dobândească o identitate configurată individual și veridică. Cu alte cuvinte, sinele este esența reflectată, reflectând acea relație, pe care persoanele semnificative și-au asumat-o față de el de la început (Berger & Luckmann, 1988).

Interiorizarea din copilăria timpurie ar permite, așadar, individului să dobândească acea „lume de bază”, care pentru el capătă conotațiile singurei realități posibile, fiindcă individul dobândește identitatea atribuită în mod obiectiv și în același timp este și un proces dinamic de dobândire a identității subiective. Socializarea secundară reprezintă procesul de interiorizare a „lumii” instituționale. Ea reprezintă dobândirea de cunoștințe derivate din diferitele roluri sociale, unde procesul de interiorizare conduce la identificarea personală cu rolul și cu caracteristicile normative respective.

Dobândirea diverselor roluri sociale implică pentru individ asumarea de către acesta a unor diferite tipuri de identități date în mod obiectiv. Mecanismul de urmărire a echilibrului între identitatea interiorizată subiectiv și cea obiectivată este pus în aplicare în diferitele ordini de „realități instituționale”.

Problema identității moderne din perspectivă fenomenologică este elaborată ca un studiu al schimbărilor în formele de conștiință în societatea modernă (Berger ș.a., 1983), unde identitatea reprezintă dobândirea unei structuri specifice de conștiință, ca experiență reală a sinelui într-o anumită situație socială.

Aspectele particulare ale identității moderne se referă la conceptul implicit de *proiectualitate* pe care îl include și care, la rândul său, este sursa identității. Aspectele speciale ale identității, înțelese ca fiind un *proiect de viață*, adică rezultatul, suma și semnificația tuturor aspectelor relevante integratoare, au o dimensiune temporală și spațială proprie (Berger ș.a., 1983).

Aceste aspecte derivă din caracteristicile specifice, divers stratificate și structurate, în care individul trebuie să trăiască (Berger ș.a., 1983) și pe care autorii le definesc cu ajutorul conceptului de *pluralitatea lumilor care aparțin vieții*, adică diferitele ordini de semnificații în care simbolurile și modele de interacțiune sunt împărtășite în mod colectiv.

Individul, fiind participant la o pluralitate de lumi, organizează cunoștințele pe care le are despre societate în conștiința sa, punând în aplicare tocmai un proiect de viață structurat, care devine o sursă primară de identitate. În planificarea pe termen lung, individul nu planifică doar ceea ce va face, ci și ceea ce va fi, prin raportarea la un repertoriu disponibil în societate. Un astfel de marketing identitar „preambalat” este implicat de societatea modernă cu o anumită „standardizare”, la care individul reacționează mai ales în sfera privată prin punerea în aplicare a unei „diferențieri marginale”, deliberate în proiectarea existenței, care oferă o notă de „personalizare”.

Identitatea ca subsistem al personalității: funcționalismul lui Parsons

Înțelegerea identității pe baza abordării funcționaliste se datorează lui Parsons. Din perspectiva evoluției gândirii sale teoretice, Parsons ajunge sub influența psihologiei sociale a lui Erikson, cu eseu din anul 1968 *Rolul identității în teoria generală a acțiunii*. Autorul pornește de la concepția sistemică a acțiunii, pe care o definește ca fiind o acțiune vastă și generalizată, sistemul de acțiune fiind alcătuit din *patru subsisteme primare*, care la rândul lor constituie alte sisteme: cel al

personalității ca sistem, cel al *organismului comportamental*, cel al *sistemului cultural* și *sistemului social*.

Subsistemele individuale ale acțiunii sociale, unde fiecare dintre ele reprezintă un mediu distinct, interacționează între ele, fiecare dintre ele referindu-se la un anumit nivel de coduri, ale căror semnificații concrete și specifice sunt organizate și elaborate.

În sistemul cultural, de exemplu, există sistemul religios, evaluativ (moral), estetic (expresiv) și codurile empiric-cognitive. În sistemul social, codurile sunt în mod fundamental evaluative, normative (în sens juridic), politice și economice.

Astfel, personalitatea și organismul, sunt legate într-un mod mai direct, prin formarea unui concept numit *individ*. *Organismul comportamental* este înțeles de Parsons ca un sistem de control comportamental, ale cărui coduri de control sunt atât genetic dobândite (domeniul denumit în mod tradițional *domeniul instinctului*), cât și învățate (domeniul nivelului simbolic sau cultural al comportamentului). Parsons este interesat în mod special de nivelul codurilor învățate, unde simbolurile și combinațiile lor dobândesc semnificație și acțiunea este definită în acest sens ca fiind „un sistem de comportament al organismelor vii, organizat și deci controlat în raport cu sistemele culturale de semnificații la nivel simbolic” (Parsons, 1983: 71). Linia analitică de distincție între organism și personalitate rezidă în faptul că structura personalității ca sistem este compusă din „obiecte”, care au fost învățate pe parcursul experienței, adică experiența le-a „codificat” în termeni de coduri culturale.

În sistemul de personalitate, sistemul de cod este identitatea care realizează funcția de menținere a modelului individual de personalitate. Prin urmare, identitatea se învață în procesul de interacțiune socială, iar în termeni freudieni este numit *substanța proceselor de interacțiune* (Parsons, 1983: 81).

Identitatea individului, plasată în cadrul *sistemului de personalitate*, înțeasă ca *organizare psihică globală a individului*, capătă un caracter structural. Astfel, identitatea, odată stabilită ca sistem, reprezintă în cadrul personalității subsistemul său cel mai stabil. Identitatea este cea care, acționând ca un cod, îndeplinește acea funcție de cadru de referință, unde se stabilește care dintre semnificațiile personale pot fi simbolizate și exprimate în mod concret.

Procesul de formare a identității este formulat de Parsons cu ajutorul teorii socializării, care reelaborează abordările teoretice deja prezente de Freud, Mead și Durkheim. În teoria acțiunii, Parsons se bazează pe două perspective fundamentale: cea potrivit căreia individul în orice sistem de interacțiune socială, este considerat atât ca actor motivat, cât și ca obiectiv de orientare pentru alți actori și pentru el însuși și cealaltă, conform căreia fiecare individ este implicat în multiple

sisteme interactive, în care de la un context de interacțiune la altul, variază atât partea motivațională a individului implicat în acțiune, cât și semnificația acesteia în contextul interacțiunii. Acest set de implicări interactive reprezintă un sistem format prin procesul evolutiv de socializare.

Individul internalizează, în timpul procesului de socializare, modele culturale și valori sociale, care îi permit să funcționeze în mod adecvat, atât în contextul psihologic, cât și în cel social. Acest lucru presupune ca personalitatea individului să funcționeze ca un obiect concentrat și consolidat. Altfel spus, individul trebuie să fie capabil să răspundă la întrebarea „cine și ce sunt eu”, atât pentru sine cât și pentru ceilalți cu care interacționează. Personalitatea ca obiect trebuie apoi să fie încadrată ca „produs al unui proces social în cadrul unei structuri culturale” (Parsons, 1983: 69).

Definiția lui Parsons a identității în sens tehnic, este consecința logică a gândirii sale teoretice, care provine în esență din curentele gândirii psihanalitice (mecanismele de identificare, investirea obiectului, internalizarea) și interacționismul simbolic (procesul de interacțiune socială): identitatea este „sistemul central de semnificații al unei personalități individuale în modul său de obiect în sistemul de interacțiune din care face parte” (Parsons, 1983: 70). Concepția internalizată a ceea ce este individul reprezintă, de fapt, identitatea sa. Identitatea, ca proces de formare a individualizării, reprezintă, din punct de vedere social, diferențierea structurală a societății, din ce în ce mai elaborată, care determină o pluralizare constantă a implicațiilor de rol.

În acest sens, meritele lui Parsons, legate de formularea identității în societatea modernă, se datorează înțelegerii identității ca un sistem de coduri cu funcția de menținere a modelului de personalitate. Identitatea individului matur, este o componentă stabilă a personalității individuale și este de fapt o structură unitară și coerentă care permite individului să „citească” semnificațiile inerente în universul de simboluri culturale pe care le-a interiorizat. Această libertate de lectură îi permite să se miște în spațiul social definit cultural, care, în societatea modernă, devine din ce în ce mai diferențiată. În acest mod, actorul social, plasat în societatea modernă într-o realitate multidimensională, încearcă să-și mențină integritatea personalității sale prin adoptarea unor strategii comportamentale, care fac posibilă menținerea unei identități coerente.

Identitatea ar îndeplini, așadar, o funcție de orientare subiectivă, care îi permite individului să mențină coerența internă a propriului sistem psihic, în armonie cu codurile internalizate de „orientarea culturală” a societății. În acest context, realitățile culturale împărtășite și apartenența la comunitate în sensul larg al cuvântului, sunt componente esențiale ale

identității, identitatea unui individ fiind legată în mod inevitabil de cultura și societatea sa, precum și de experiența specifică a individului în cadrul acestora.

Concluzii

Abordarea psiho-socială, subliniază necesitatea de a plasa identitatea în cadrul organizării psihice a individului. O astfel de înțelegere a fenomenului, face posibilă aprofundarea problemei sociologice a „actorului social”, punând în aplicare acea legătură indispensabilă între dimensiunea psihică și socială a individului.

Abordările teoretice indică existența a două concepții de bază. Prima se referă la funcționalismul lui Parsons, care localizează identitatea în cadrul sistemului personalității individuale. Cealaltă se referă la interacționismul simbolic și fenomenologia socială, care plasează identitatea ca un „concept autonom” între personalitatea individuală și structura socială.

Trăsătura comună a celor trei abordări teoretice constă în recunoașterea caracterului interacțional și procesual al identității. Diversele teorii ale identității, de la Erikson la Goffman, de la Parsons la Turner, caută să explice *relația complementară dintre individ și societate*, adică în termeni de identitate, pentru a decela relația complementară existentă între sinteza internă a eului și locul său în sistemul de roluri sociale. În domeniul tematic, s-au impus astfel conceptele de *identitate personală* și *identitate socială*.

Abordarea psihologică a lui Erikson relevă, de asemenea, o înțelegere a fenomenului identității ca un concept de criză. Autorul acordă o importanță fundamentală caracterului de continuitate al identității individuale. Etapele individuale de dezvoltare în procesul de formare a identității individuale urmează procesele de maturizare psiho-fizică și sunt caracterizate de o dimensiune conflictuală, care se rezolvă periodic în noua sinteză a eului, sinonimă cu depășirea crizei. Depășirea crizelor provine din nevoia individului de a pune în aplicare noua sinteză a eului în armonie cu nevoia personală de a aplica integrarea ierarhică a rolurilor sociale, în urma dobândirii acestora. Procesele de achiziție și sinteză, prin natura lor sunt foarte complexe și legate atât de modalitățile de funcționare psihică a individului, cât și de modalitățile legate de procesele de interacțiune socială. Nu mai puțin importante, pentru identitatea etnică, sunt așteptările de rol legate de percepțiile privind avantajele sau dezavantajele datorate apartenenței individuale la un grup.

Dinamica procesului de interacțiune socială se dobândește în cursul *proceselor de socializare primară și secundară*. În timpul proceselor de socializare, formele de subiectivitate individuală se dezvoltă în individ sub forma unui sentiment subiectiv de continuitate, coerență și solidaritate cu valorile grupului din care face parte. Valorile

etnice, înțelese ca expresie a conținutului cultural al grupului, reprezintă universul simbolic al grupului, care conferă identității etnice acea valoare universală pe care alte identități sociale nu o posedă.

Totuși, abordarea pur psihologică, care vede identitatea ca pe un concept de criză, a dus la un abuz al conceptului de identitate în societatea modernă. Sintagma omului modern adesea implicat și/sau afectat de crize de identitate este cel mai elocvent exemplu în acest sens. Inflația de crize de identitate în societatea modernă ar trebui, în schimb, să fie plasată, în opinia noastră, în discuția mai pertinentă legată de fenomenul reflexivității sporite a omului modern. Pierderea determinismelor legate de evidența legitimărilor sociale care vin din „lumea simplă”, înțeleasă ca o „vatră domestică cu roluri bine stabilite”, poate produce dificultăți în gestionarea rolurilor multiple provenite din complexificarea structurii sociale. Mai degrabă decât o criză identitară, în aceste cazuri, ar trebui să se pună problema înțelegerii fenomenului identitar în aspectele sale psiho-sociale, adică în dobândirea unor sinteze individuale mereu noi, care plasează identitatea personală într-o relație de complementaritate cu identitatea socială. Ar fi potrivit, așadar, să abordăm noul mod de a concepe identitatea în termeni psiho-sociali și a condiționărilor sociale care îi determină evoluția. Abordarea teoretică a lui Erikson pare esențială în acest sens, întrucât el o postulează pe cea a identității psiho-sociale în opoziție cu conceptul de identitate personală.

Nu vom intra aici în discuția despre ceea ce trebuie considerat modelul ideal al unei identități individuale bine integrate, adică funcționarea coerentă și integrată a individului în societate ca rezultat clar al depășirii ideale a crizelor de identitate individuală, în schimb ni se pare oportun, dată fiind poziția noastră intermediară între psihic și social, să promovăm concepția teoretică a depășirii crizelor, ca fenomen care conduce la noi sinteze ale identității individuale. Conceptul de depășire a crizei de identitate trebuie înțeles ca o formă de adaptare și de depășire a noilor situații-condiții în care se găsește subiectul ca urmare a proceselor de maturizare psiho-fizică.

La nivel social, am putea să presupunem metaforic existența unui anumit tip de maturizare socială a actorului social, ca expresie a unui proces de evoluție și adaptare la societate pe tot parcursul vieții. Necesitatea unei strategii zilnice de ajustare între așteptările celorlalți și așteptările personale, indică căutarea constantă a unui echilibru personal între un rol dobândit și interiorizat și ceea ce există în mod obiectiv ca realitate socială.

Așadar, cel mai fluid și impenetrabil conținut în înțelegerea funcționării mecanismelor legate de complementaritatea dintre identitatea personală și cea socială se află tocmai în reglarea și urmărirea

acestui echilibru, care poate fi interpretat ca fiind conceptul de depășire a crizelor dintre dimensiunea subiectivă și cea obiectivă a identității. Cadrul situațiilor de contingență individuală este acel cadru în care se desfășoară „jocul identitar”, numit și „jocul echilibrului”.

Totodată, pentru fenomenul identitar, trebuie acceptată (așa cum propune Barbé), existența paradigmei identității personale sau individuale, adică existența unei configurații la nivel individual a unei identități unice, complexe și inseparabile. Identitatea socială poate fi înțeleasă atunci ca expresie a unor identități colective sau a unor identități împărțite de mai mulți subiecți.

La fel, considerăm că este fundamental ca identitatea să fie un fenomen legat de reprezentările subiectului, întrucât este configurată și afirmată în timpul procesului de interacțiune socială, atunci când individul care interacționează într-o multitudine de roluri sociale creează o serie întregă de reprezentări colective. Aceste reprezentări colective sau împărțite constituie fenomenul identităților de grup. Prin urmare, sumarizarea proceselor abstracte ale lumii sociale și a „rezultatului subiectiv” al internalizării rolurilor sociale, înseamnă conceptualizarea identității sociale.

REFERINȚE:

- Barbé, C., *L'identità individuale e collettiva – come dimensione soggettiva dell'azione sociale*, in Balbo, L., Barbano, F., Gallino, L., Izzo, A., Melucci, A., Negri, N., Ricolli, L., Rositi, F., Sciolla, L., *Complessità sociale e identità*, Torino, Istituto di Scienze Politiche Gioele Solari, 1983, p. 261 -276.
- Berger, P. L., Luckmann, T., *The Social Construction of Reality*, New York, Doubleday, 1988.
- Berger, P., Berger, B., Kellner, H., *La pluralizzazione dei mondi della vita*, in Sciolla L. *Identità – percorsi di analisi in sociologia*, Torino, Rosenberg & Sellier, 1983, p. 169-184.
- Cooley, C. H., *The social Self: On the meanings of «I»*, in Gordon C., Gergen K. J. *The Self in Social Interaction*, New York, Doubleday, 1968, p. 87-91.
- Crespi, F., *Identità e potere soggettivo*, in “Rassegna Italiana di Sociologia”, nr.1, 1983, pp. 5-19.
- Deschamps, J. C., *La differenziazione categoriale. Definizione del Sé ed identità sociale. Gruppi di riferimento*, in Doise, W., Deschamps, J. C., Mugny, G. *Psicologia sociale*, Bologna, Zani Chelli, 1980, p. 23-76.
- Erikson, E. H., *Omladina, kriza, identiteta*, Titograd, Pobjeda, 1976.
- Festinger, L., *La teoria della dissonanza cognitiva*, Milano, Franco Angeli, 1973.
- Gergen, K. J., Gergen, M. M., *Social psychology*, New York, Springer Yerlag, 1986.
- Gehlen, A., *Die Seele im technischen Zeitalter*, Hamburg, Rowohlt Taschenbuch Yerlag, 1957.

- Giglioli, P. P., *Self e interazione nella sociologia di Ervin Goffman*, in *Modelli di interazione*, Bologna, Il Mulino, 1971, pp. 7-37.
- Goffman, E., *Stigma – l'identità negata*, Milano, Giuffrè, 1983.
- Habermas, J., *Per la ricostruzione del materialismo storico*, Milano, Etas, 1979.
- James, W., *The Self*, in Gordon, C., Gergen, K. J., *The Self in Social Interaction*, New York, John Wiley and Sons, 1968, p. 41-49.
- Krappmann, L., *Soziologische Dimensionen der Identität!*, Stuttgart, Klett-Cotta, 1975.
- Kuhn, M.H., *Major trends in symbolic interaction theory in the past twenty-five years*, in Stone, G. P., Farberman, H., A. *Social Psychology through Symbolic Interaction*. Massachusetts, Ginn Blaisdell, 1970, p. 70-88.
- Mead, G. H., *Mente, sé e società*, Firenze, Universitaria Giunti Barbera, 1966.
- Morris, C.W., *Introduzione*, in *Mente, Sé e società*, Milano, Franco Angeli, 1966, p. 9-32.
- Parsons, T., *Il ruolo dell'identità nella teoria generale dell'azione*, in Sciolla, L. *Identità: percorsi di analisi in sociologia*, Torino, Rosenberg & Sellier, 1983, p. 63-89.
- Salvini, A., *Interazionismo e cognitivismo*, Milano, Giuffrè, 1983, p. 161-194.
- Sciolla, L., *Teorie dell'identità*, in Sciolla, L., *Identità – percorsi di analisi in sociologia*, Torino, Rosenberg & Sellier, 1983, p. 7-59.
- Tajfel, H., *Social identity and intergroup behavior*, in "Social Science Information", nr.13, 1974, p. 65-93.
- Turner, J. C., *La concezione di sé nell'interazione sociale*, in Sciolla, L. *Percorsi di analisi in Sociologia*, Torino, Rosenberg & Sellier, 1983, p. 89-116.
- Turner, J. C., *Social comparison and social identity: Some prospects for intergroup behaviour*, in "European Journal of Social Psychology", nr. 5, 1975, p. 5-34.
- Ule, M., *Kriza socialne psihologije kot izraz iskanja znanstvene paradigme psihologije*, in "Anthropos", nr. 4-6, 1981, p. 160-176.
- Ule, M., *Osnovne dialektitne znanstvene simbolitnega interakcionizma v pojmovanjutloveske dejavnosti in medtloveskih odnosov*, in "Anthropos", nr. 4/6, 1982, p. 385-396.
- Zavalloni, M., *Social identity: Perspectives and prospects*, in "Social Science Information", nr. 12 (3), 1973, p. 65-91.